

«Томпо оройуонугар хомус сайдыыта»
Оройуоннааҕы научнай-практической конференция

Аан дойду таһымнааххомус ууһа
Феликс Комиссаров

Толордо: Томпо улууһун Е. П. Неймохов аатынан
Мэнгэ-Алдан орто оскуолатын
7 кылааһын үөрэнээччитэ Трофимов Саарын.
Салайааччы: Колодезникова З.И.,
саха тылын уонна литературатын учуутала.

Тимиринэн уһанар Феликс Анатольевич Комиссаров дьоллоох оҕо сааһа Алдан өрүс үрдүгэр турар Томпо улууһун Мэнэ-Алданыгар ааспыта. Кыра эрдэбиттэн бултуурун, уруһуйдуурун, маһынан уһанарын сөбүлүүр. 2001 сыллаахха Мэнэ Алдан орто оскуолатын бүтэрэн баран, и. Е. Винокуров аатынан Намнаабы педагогика коллеһыгар «Технология уонна дизайн» салаатыгар үөрэнэ киирбитэ. Салгыы бу идэтин кэм ирдэбилинэн Саха государственной педагогика академиятыгар үрдэтинэн бүтэрбитэ.

«Уус» диэн тыл сахаларга түн былыргыттан кэлбит дириллэр. Олонхоҕо, номоххо, литератураҕа көрдөххө, уус суолтата сүрдээх улахан, тоҕо диэтэххэ, былыргы саха ыала олоххо-дьаһахха туттар малын-салын, иннэтигэр-бһргэүигэр тийэ уус тэрийэрэ. Ол иһин уус идэлээх киһи дьонно-сэргэбэ ытыктанар эбит.

«Эһэм Комиссаров Николай Филиппович учууталынан ананан, Мэнэ Алданга кэлэн, үлэлээхамнаан ыал буолан, кэргэниниин Анна Семеновналыын алта оҕону иитэн, үөрэхтээн, атахтарыгар туруоран, быр-бааччы олоҕу олон ааспыттара. Оҕолоро аҕаларын туйабын хатаран, ийэм, таайдарым, эдьийим учуутал идэтин баһылаабыттара. Ону утумнаан учуутал идэтин талбыт буолуохтаахпын», - диэн Феликс Анатольевич санаатын үллэстэр.

Үлэтин таһынан таайыгшар Комиссаров Гаврил Николаевичка хомус онорорго үөрэммитэ. Онтон салгыы «Изготовитель художественных изделий из металла IV разряда» диэн үөрэххэ норуот маастарыгар Готовцев Роман Ильичкэ уһуйуллубута. Бэйэтин ситиһиитин төрдө итиннэ сытар диир. Ол иһин бу уус идэтигэр уһуйбут дьонугар махтала улахан.

Феликс Комиссаров Дьокуускай куораттаабы национальной гимназияҕа технология учууталынан үлэли киирэр. Үлэлиир миэстэ тэринэн баран сыһа мастарыскыайга уһанар буолар. Диэриэктэрэ Чиряев Николай Константинович бэйэтэ айар-тутар үлэбэ сыһыаннаах киһи буолан, бу дьарыгы өйдүүр уонна өйүүр. Кини көбүлээһининэн, гимназияҕа 2013 сыллаахха сэттинни 30 күнүгэр Хомус күнүгэр анаан тэттик түмэл аһыллыбыта.

2011 сыллаахха бэс ыйыгар «Хомус гиннеһин» олохтуулар, биир кэмнэ, 3000 тахса хомусчут бары тэннэ биир матыбы оонньообуттара.

Онно хомус уустарын Аан дойдутаабы күрэбэ буолбутугар, Феликс Комиссаров онорбут хомуһа «Бастын традиционной хомус» аатын ылбыта уонна «Аан дойду таһымнаах хомус маастара» ааты ылан, эдэр киһи үөрүүтэ өссө үрдэбитэ.

Феликс Комиссаров хомус ууһа эрэ буолбатах. Оскуолаҕа үөрэнэркэмнэригэр хомуска учуутала Колодезникова Зоя Ильиничнаҕа үөрэммитэ. Ону салгыы сайыннаран үлэһит да буолан баран, араас куонкурустарга ситиһиилээхтик кыттар.

«Эр киһи диэн, мин санаабар, кизн көбүстээх, ыраас санаалаах, булугас өйдөөх, үлэһит, айар-тутар дьобурдаах, чиэһинэй, тылыгар турар, хорсун санаалаах киһи. ол гынан баран сааһын сиппит киһиэхэ бу хаачыстыба биирдэ баар буола түспэт. Кини бу олоххо элбэхтик эриллэн-мускуллан, араас моһоллору туораан, буруйдарын көннөрүнэн, буһан-хатан тахсыахтаах. Уһулуччу үчүгэй киһи суох гынан баран, төһө кыалларынан үчүгэй өрүт киһиэхэ иниэхтээх дии саныбын. Эр киһиэхэ хайан да дьарык наада. Дьарыга суох эр киһи куһаҕан дьалыкка ылаттарар кэбэбэс. Эр киһи чөл олоҕу тутуһара, куһаҕан дьаллыгы туора тумнара ордук буолуо дии саныбын», - диэн этиитэ билинни биһиги олохпутугар сөптөөх дии саныбын.

«Хомус ууһа билигин элбэх. Этигэн тыастаах саха хомуһун аатын ааттатар уустар

ордук тыа улуустарыгар үлэлээн-хамнаан олороллор. Хомус охсуута олохсуйбут үгэскэ тирэҕирэн, сүрүннээн биир, ол гынан баран ис-иһигэр киирдэххэ сүрдээх элбэх хайысхалаах. Хас биирдии маастар туспа сатабыллаах, бэйэтэ дууһата хайдах олоророрунан технологиятын туһанар. Ити ньыманы илдэ кэлбит уонна үөрэнээччилэригэр тириэрдибит аҕа көлүөнэ уустар буолаллар», - диэн этэр.

Ханнык баҕарар күрэххэ уус икки хомуу оһорорӨ биир традиционнай классическай хомус, иккиһэ уус бэйэтин фантазиятынан. Ол иһин ханнык баҕарар уус сайдан иһэр.

Бу курдук үлэлээн, Феликс Комиссаров 2014 сыллаахха Россия тимир уустарын ассоциациятын чилиэнэ буолбута.

Былыр биһиги өбүгэлэрбит Мэнэ Алданга тимир уһааран олоһбуттарын литератураттан билэн, үөрэтэн-чинчийэн баран Феликс Комиссаров көбүлээһининэн «Мэнэ Алданга таастан тимир уһаарыы» диэн республиканскай конференция 2014 сыллаахха буолан ааспыта.

Онно норуот бүттүүн билинэр норуот маастардара Борис Федорович Неустроев – Мандар Уус, Роман Ильич Готовцев – Мындыр уус кэлэн кыттыыны ылбыттара. Барыта 20-чэ уус кэлэн үлэлээн барбыттара. Сүрдээх көхтөөх тэрээһин буолбута. Дьон бөбө тоһуоруһа мустан сөбө көрбүттэрэ.

Тимир уһаарыы этаптара:

Бастаан уустар кэлэн 2 хонук иннинэ анал оһох оһорон, мас уматан, чох бэлэмнээбиттэрэ. Ол кэмнэ водозабор таһыттан 50-ча киилэлээх тааһы аҕалан, сүгэнэн сынһан үлтүрүппүттэрэ. Уонна дьэ, сарсыарда һ чаастан оһохторун оттон, күөтүнэн үрдэрэн үлэлэрин саҕалаабытара. 15-тии мүнүүтэ буола-буола оһоххо үөһэнэн бэлэмнээбит чохторун уонна таастарын кутан истилэр. Онтон кэтэһиилээх нь чаастарыгар оһохтон тимир болгуону хостоһун буолбута. Оһоһу истиэнэтин алдытан, тимир болгуону хостоон, дьон үөрүүтэ сүрдээх этэ. Уустар да, үлэлэрэ табыллан, сүргэлэрэ көтөбүллүбүтэ. Мандар Уус этэринэн, ити тимир буолгуоттан 10 мас хайытар сүгэ аа-дьуо тахсар үһү. Онон тимир уһаарыы былыргы ньыматын илэ харахтарынан көрөн үгүс дьон дуоһуйууну ылбыттара.

Феликс Комиссаров билигин уус да, хомусчут да быһыытынан араас тэрээһиннэргэ барытыгар көхтөөхтүк кыттар. Ол түмүгэр, 2016 сыллаахха Дьяангыга ытыллыбыт Олонхо ыһыаҕар хомус күрэбэр кыттан, 1 миэстэни ылан, үрүн көмүс илин кэбиһэринэн наҕараадаламмыта.

Онтон «Дархан Уус-2018» диэн өрөспүүбүлүкэ уустарны күрэбэр хомус оһоһуутугар эмиэ бастаан, «Чулуу хомус» номинацияны ылан, Саха сирин уустарын соһуугар эрэллээхтик киирбитэ.

Түмүкпэр «Уол оһоһо тугу сүбэлиэн этэй?» - диэн ыйытыбар маннык хоруйдаабыта:

«Уол оһо дьылҕата – төрөппүттэрин илиитигэр. Мин санаабар, төрөппүт уол оһону итиитигэр улахан болҕомтону ууруохтаах, бэйэтин бириэмэтин харыстаабакка биэриэхтээх. Мин аҕата суох улааппытым буолан гынан баран, ийэм, эбэм, эһэм, таайдарым харахтарыгар улааппыт буолан, ити өттүгэр улаханнак хаачахтамматаҕым, бартытыгар тэнгэ тиксэр этим. Хас биирдии уол оһо айылҕаттан интэриэстээх уонна дьөбүрдээх, ол аата аналлаах кэлэр. Бу дьөбүрүн уонна интэриһин умулларбат-сойуспат наадатыгар төрөппүт уонна оһуола усулуобуйа тэрийиэхтээх. Бу биһиги – учууталлар уонна төрөппүттэр – сүрүн сыалбыт-сорукпут буолар. Уол оһо уһанын наада. Тарбаҕа сайыннаһына төбөтө сайдар, төбөтө сайыннаһына үлэтэ көстөр».

Феликс Анатольевич бу этиитэ, оһорбут оһоһуктара, ситиспит ситиһиилэрэ, олоһо актыыбынай позицията кини туһунан элбэҕи кэпсииллэр. Кырдьык,

таптыр дьарыгын идэ онгостубута икки өттүнэн барыстаах, туһалаах эбит диэн түмүккэ кэлэбин.

Онон аан дойду таһымнаах хомус ууһа Феликс Комиссаровы өбүгэ үгэһин утумнааччы, уһуйааччы, тарҕатааччы быһыытынан көрдүм уонна биир дойдулаахпынан киэн тутуннум.

Уол оҕону ийтиигэ аҕа, эр киһи оруола улаханын өссө төгүл итэбэйдим.

Туһаныллыбыт литература:

1. Бэйэтин кытта көрсөн кэпсэтии.
2. Материалы VII международного Конгресса-фестиваля «Хомус (trump) в культурном пространстве мира», г. якутск, 2011. – 46 с.
3. //«Хатан». – 2014. – сэттинньи.